СЛУШАНЕТО В АПОЛОГЕТИКАТА НА СВЕТИ КИРИЛ ФИЛОСОФ

Юлиян Великов (Велико Търново), Силвия Великова (Шумен)

"…Като не можаха да го придумат да остане…,
помолиха го да приеме преподавателска катедра
и да преподава философия на туземци и чужденци…"
Пространно житие на Кирил

Представените наблюдения са елемент от идеята да се потърси достойното място на свети Кирил Философ като апологет на светите образи през девети век, заедно с такива имена като свети Теодор Студит, свети патриарх Никифор и свети патриарх Фотий[1]. Поради тази причина е необходимо да се уточни, че Пространното житие на Кирил отразява позицията на светителя по отношение на светите образи, но представена от перспективата на житиеписеца. Все пак, може с голяма увереност да се предположи, че в предадените диспути се отразява голяма част от позицията на свети Кирил.

Темата на доклада указва намерението да се предложи нов прочит на текста, като се върви от неговата де-конструкция, към ре-конструиране на рецептивните модели в процеса на общуване и по-точно в полемиката за светите образи в Пространното житие. Възприетият подход заимства понятия и принципи от теория на комуникацията, акцентирайки на **слушането** като основно рецептивно умение. И тук възниква трудност, тъй като рецептивният компонент на общуването е абстрактен по природа и не сме в състояние директно да наблюдаваме как се осъществява той като когнитивен процес. Следователно за начина, по който се реализира слушането, единствено може да се съди от осезаемо изявените вербални или невербални отговори на слушащия. Подобен интердисциплинарен подход е ценен, тъй като успеха на светителя в различните мисии очевидно се определя не само от задълбочените му знания, но и от неговите умения и стратегии за общуване, които той усъвършенства и успешно прилага в многобройните си диспути.

Традиционно, в литературата по въпросите на комуникацията се акцентира в относително по-малка степен върху рецептивното измерение (слушане и четене) на процеса на общуване в сравнение с продуктивното (говорене и писане). По подобен начин, до момента изследванията на Пространното житие на Кирил са насочени предимно към проучване продукта на комуникативната дейност на участващите в

[1] За основа на настоящото изследване се използва *Пространното житие на Кирил* в неговия Владиславов препис (XIV в.), публикуван в сборника *Климент Охридски. Събрани съчинения. т. 3 от 1973г.*

спора (съобщението), с други думи различни аспекти на техните аргументи, (съдържание, лингвистични особености и т.н.). От друга страна, анализът на апологетичните умения на светителя го представя единствено от позицията на умел оратор (т.е. говорещ), като се пренебрегва фактът, че в диспут vis-a-vis е важно и умението да се изслушва опонента, да се осмислят аргументите му, а дори и да се разбере позицията му, за да се изгради най-адекватната и убедителна аргументация.

Най-общо, възприемаме слушането като основно умение за общуване, което по своята същност представлява активен, а не пасивен порцес на получаване на информация. Изследванията в областта на комуникацията разграничават четири съставни елемента на ефективното слушане, които според нас се реализират и в контекста на всеки един диспут:

- Да внимаваш и чуеш;
- Да разбереш, интерпретираш или конструираш значение;
- Да прецениш валидността на съобщението;
- Да отговориш.

Анализът на проведените срещи на Светителя с Анис и сарацините, описани в Пространното житие, представя няколко ефективни форми на слушане: *критическо слушане* (дефинирано от Дейл Андерсън като прилагане на критическо мислене в процеса на слушане, чиято цел е не само да се разбере и запомни изказването на говорещия, но и да се подходи оценъчно при интерпретацията на чутото); *дългосрочно слушане* (при което слушащия възстановява в съзнанието си вече изградена схема за речевата практика на говорещия); *емпатично слушане* (което се описва като умение да се възприеме другата гледна точка, без отказване от собствените принципи, морал и т.н., с цел напълно да се проучат и преценят идеите, които я съставят и се спомогне по-цялостното й разбиране и оценка)[2]. Първите думи на иконоборeца са доказателство за неприлагането на основно правило на **критическото слушане**, определящо необходимостта от изграждане на достоверна представа за личността на говорещия и практически водещо до неспособност да се изградят печеливши аргументи както в разглеждания текст, така и във всеки един диспут: *"…Всички вие не сте достойни за*

[2] Виж ***Anderson, Dale***. *Critical Thinking*. 24 September 1998 [cited 07 September 2001]. Available from: <http://www2.latech.edu/~dalea/instruction/criticalthink.html>. и ***Anderson, Dale***. *Critical Listening*. 24 September 1998 [cited 07 September 2001]. Available from:< http://www2.latech.edu/~dalea/instruction/criticallisten.html>. Виж също ***Rost, M***. Teaching and Researching Listening. In: *Applied Linguistics in Action Series*. ed. Christopher N. Candlin & David R. Hall. Longman, /2002/,158.

моето подножие; как ще споря аз с Вас?..."[3]. В действията на св. Кирил се открива модел за критическо слушане, който се проявява не само в разбиране на чутото от Йоан Граматик, но и в прилагането на ясно различими критерии за установяване истинността и валидността на всеки изказан от опонента довод. В диспута с бившия патриарх православният апологет пристъпва с отговорност и реализъм, които му дават възможност да прецени стойността на Йоан Хилилас (Анис) - безспорно лидираща фигура през втория иконоборски период[4]. От друга страна, в диспута за светите образи Анис се представя повече като говорещ, докато Светителят е по-скоро изслушващ и отговарящ. С други думи, наблюдава се разлика в комуникативните стратегии на двамата спорещи — инициативата е на страната на Анис, докато стратегията на св. Кирил се свежда до внимателно изслушване на провокиращите въпроси и адекватно формулиране на отговори. Подобна стратегия, избрана още в самото начало на срещата и следвана през време на другите му мисии, дава необходимото време на Философа за преценка валидността на иконоборските аргументи. От споменатия вече агиографски текст се разбира, че както и през осми век, така и след 843 година, релацията образ/първообраз и ролята на старозаветния декалог продължават да предизвикват диспути. Въпросите на Анис всъщност рамкират основната логика на неоиконоборците по отношение на светите кръст и икони в нюанса на абсолютизираното Мойсеево законодателство. Подобни аргументи, известни и през осми век, Светителят неутрализира чрез умението си за критическо слушане, което му дава възможността да преформулира **отговор** и **идея** по начин, вече традиционен за апологетиката на светите икони от осми век[5]. Съзнателно търсеното преимущество на подобен вид слушане ясно личи в тълкуването, предложено от Светителя, на текст от Изход 22:4 : *"... Ако Бог беше рекъл "Не прави никакво подобие", ти би бил прав; но той е рекъл "Не прави всякакво подобие" сиреч "Не прави недостойно подобие*"..."[6], при

---

[3] Пространно житие на Кирил. - В: *Климент Охридски. Събрани съчинения. т.* 3, (1973), 123.

[4] Бившият патриарх — иконоборец /заедно с еп. Антоний, Йоан Спектас, сенатор Евтихиян и монасите Леонтий и Зосима/, е в основата на сформираната от византийския император комисия, подготвяща доказателства против светите икони .Виж по-подробно ***Bury, J. A.*** History of the Eastern Roman Empire from the fall of Irene to the accesion of Basil (a.d. 802-867). London, (1912), 174, n.4 и ***Hussey, J. M***. The Orthodox Church in the Byzantine Empire. Oxford, (1986), 55-56.

[5] Виж по-подробно у ***Великов, Ю***. Свети Кирил Философ и православната апологетика на образа през девети век. В: *Юбилеен сборник в чест на проф. д-р Тотю Коев*. В.Търново, 2000 г. (под печат).

[6] *Пространно житие на Кирил*, - В: цит. съч., 123.

което ясно разграничава факт (Божия заповед) от мнение (това, което се споделя от иконоборците).

Следването на подобна стратегия, която включва оценяване качествата на говорещия, преценяване валидността на приведените от него доказателства и наличието на логическа обвързаност при тяхното излагане, подготвя Светителя за спора и резултира в адекватна апологетична схема, от която в действителност се изведоха по обратен ред анализираните по-горе негови умения .

В Пространното житие на Кирил присъства и **друг** тематичен момент, който предоставя възможност да се маркират нови аспекти от умението за слушане на Светителя — **дългосрочно**[7] и **емпатично**[8] слушане. В съдържателен план, диспутът със сарацините акцентира от една страна - върху въпроси от триадологично и христологично естество, а от друга върху релациите Иисус Христос - Мохамед и Християнство — Ислям. Заобиколен от *"…мъдри и книжовни люде, изучени добре в геометрията, астрономията, и в другите науки…"* свети Кирил е отново в позицията на активен слушател. Успехът срещу иноверците се предрешава от умението за **дългосрочно** слушане, което той отново прилага, но придобива и усъвършенства много преди анализираната среща - в академичната си преподавателска дейност: *"…помолиха го да приеме преподавателска катедра и да преподава философия на туземци и чужденци…"*[9]. Апологетичната схема на своите аргументи св. Кирил базира върху нещо познато за своите домакини — Корана. Подобен избор не е случаен и доказва наличието на вече познат за Светителя "модел на мислене", към който ще се придържат неговите опоненти-сарацини в спора. Извличането на доказателствен материал от основния за исляма фонов сектор (знания и картина за света) — Корана, позволява на византийския аплогет убедително да ги води през предварително известния нему лабиринт на техните собствени съждения. Подобна стратегия практически е улеснение при представяне на християнските аргументи като неподлежащи вече на съмнение от страна на сарацините: *"…както свидетелства и вашият пророк Мохамед, който пише така*:

---

[7] ***Glidewell, Meigs***. Re: [Listen-2] Long-Term Listening in USENET newsgroup: *Listen-2, a forum for discussion on all aspects of Listening* [online]. 6 September 2001; 10:17:59 -0400 [cited 6 September 2001, 17:22 +0300]. Message-ID: <0.900025861.623916988-738719082-999785907@topica.com>. Available from Internet.

[8] ***Arnold, William and Jill Johnson***. Perceptions of Empathic Messages and Message Sources. In: *The Journal of The International Listening Association*. vol. 6, (1992), 83; ***Walker, K***. Do You Ever Listen?: Discovering the Theoretical Underpinnings of Empathic Listening. . In: *The Journal of The International Listening Association*. vol. 11, (1997), 127.

[9] *Пространно житие на Кирил*, - В: цит. съч., 123.

"Пратихме нашия дух при дева като пожелахме тя да роди"..."[10]. Нещо повече, реакцията на сарацините е необходимо да се разгледа като резултат от умението на свети Кирил за дългосрочно и емпатично слушане, а липсата на коментар върху представеното неточно доказателство от текста на Корана е в следствие на невъзможността да се подложи подобен сакрален за исляма текст на съмнение, макар и в случая тенденциозно интерпретиран[11]. Липсата на умения за критическо слушане не дава възможност на сарацините да преценят адекватно чутото, да отсеят истинността на привлечения текст, което ги поставя в положението да го приемат като неоспорим, а Светителя - като благонадежден познавач на Корана и убедителен събеседник.

Трудно е да се определи еднозначно дали представената в Пространното житие на Кирил аргументация е наследена от православните апологети на светите образи от предходния осми век /в последствие интерпретирана от Светителя през девети/ или е самостойно откритие на агиографа. Със сигурност обаче може да се отбележи, че представените умения за слушане, умело прилагани от Светителя в спора за светите икони, не само характеризират алгоритъма, следван от византийската дипломация спрямо неромейските народи[12], но и допълнително отбелязват пренебрегвани аспекти от неговата апологетика, които определят успеха на мисиите му[13].

---

[10] ibid, 125.

[11] Цитираният текст се разминава със съдържанието на аят 17 на сура 19 или "Мариам"(Свещен Коран, 1997, 307) и се явява "контаминация" на текстовата информация от аети 17-23. По този въпрос виж разсъжденията в споменатата по-горе статия *Свети Кирил Философ и православната апологетика на иконата през IX век*. - В: *Юбилеен сборник в чест на проф. д-р Тотю Коев*. В.Търново, 2000 г. (под печат) и особено бел. 26.

[12] Виж по-подробно ***Anastos, M***. Political theory in the Lives of the Slavic saints Constantine and Methodius. *Harvard Slavic Studies*, 2 1954, 11-38.

[13] Противоположно мнение изразяват ***Hussey, J***. The Orthodox Church in the Byzantine Empire. Oxford, 1986, 92-94 и ***Ševčenko, I***. Three Paradoxes of the Cyrillo-Methodian mission. In: *Ideology, Letters and Culture in the Byzantine World*. London, (Variorum Reprints, 1982), 220-236. Според Дж. Хъси, Пространното житие описва несполучливи мисии на Светителя, а Игор Шевченко застъпва тезата за така наречения "първи парадокс".

THE LISTENING DIMENSION IN ST CYRIL'S APOLOGETICS

Yuliyan Velikov, Sylvia Velikova

Summary

Building upon the *The Life of Cyril,* in its 14th century manuscript, the present study seeks to explore St Cyril the Philosopher's apologetic skills in order to uphold the view about his worthy contribution to the 9th century orthodox apologetics of the Holy Images. The interpretation of the text utilizes an approach, adopted from the communication studies literature, that emphasizes the receptive dimension of communication and listening, in particular. Thus, several fundamental characteristics of St Cyril's listening skills have been outlined in the paper to prove the fact that the success of his missions owes very much to his outstanding erudition, as well as, to his refined communication skills and strategies.